

книжку, завести з нею “гутірку” (розмову – *I.C.*) про зміст книжки, оцінюйте, порівнюйте моральні вартості героїв, їхні вчинки...” [6: 35].

Іванна Петрів, яка керувала “Виховною порадою” в газеті “Вільне слово”, створеною при Виховній комісії Світової Федерації Українських Жіночих Організацій для Канади, давала конкретні поради, як дати приклади зацікавлення книжкою і була впевнена, що, виконуючи їх, “син піде слідами батьків” [1].

У зверненнях до своїх земляків, що опинилися далеко від батьківщини, Іванна Петрів неодноразово наголошувала: щоб виховати доброго українця, справжнього патріота, треба об’єднати зусилля церкви, школи, громадських організацій, людей доброї волі, щоб допомогти дітям і молоді прилучитися до високоморальної літератури, “знайти чистий і чесний зміст життя” [6: 35].

Використовуючи різноманітні методи прилучення дітей до книжки, досвідчений педагог попереджала: ні в якому разі не слід категорично забороняти деякі твори, бо це викликало б саме протилежну реакцію – “людину манить заборонене, тим більше дитину, яка ще не вміє панувати над своєю волею” [5: 10]; а також радила поєднання читання з переглядом вистав в театрі, телепередач, культпоходами (в міру) в кіно, прослуховуванням радіо.

Як бачимо, Іванна Петрів постійно переймалася проблемами читання, вивченням змісту зацікавлень молодих людей; розробкою пропозицій вчителям, батькам, громадським діячам, церкві щодо позитивного розв’язання проблеми; написанням методичних рекомендацій, як навчити дитину читати; окрім того, стала автором низки оповідань для дітей. А головна ідея, якою позначений увесь педагогічний доробок галицької вчительки, – це переконання, що без постійного читання творів світової та вітчизняної (рідномовної) літератури не може бути сформована інтелектуальна, національно свідома особистість. Особливо важливо й актуально це було в умовах емігрантського життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виховна порада // Вільне слово. – 1963. – 12 жовт. – С. 8.
2. Двомісячник української дитячої книжки // Наша мета. – 1967. – Ч. 45 (4 листоп). – С. 3.
3. Кремень В. Філософія освіти ХХІ століття // Освіта України. — 2002. — 28 груд. — С. 6–7.
4. На народній службі // Вісті. – 1951. – 15 січ. – С. 6.
5. Петрів І. Засоби педагогічного поступування // Життя і школа (Велика Британія). – 1962. – Ч. 3. – С. 9–13.
6. Петрів І. Затроєні душі // Світло. – 1957. – січ. – С. 33–35.
7. Петрів І. Чому шкільна молодь не хоче читати? // Світло. – 1956. – квіт. – С. 13–14.
8. Стражнікова І. Поетична творчість Іванни Петрів як засіб виховання української дитини на еміграції // Вісник Прикарпатського ун-ту. Педагогіка. – Вип. Х. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – С. 123–129.
9. Сухомлинський В. О. Хто і що виховує дитину? Що у вихованні залежить від вас, педагога, і що від інших вихователів? // Сто порад учителям. – К.: Рад. шк., 1988. – С. 147–151.
10. Schill Florence. Finds Hard Work Eases Memories // The globe and (Канада). – 1956.

УДК 37 (09)

Пастушенко О.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І ОСВІТИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ О.ПАРТИЦЬКОГО

Процес становлення та розбудови сучасної української освіти, який здійснюється у відповідності з вимогами Закону України “Про освіту”, “Національної доктрини розвитку освіти”, державної національної програми “Освіта (Україна ХХІ століття)”, неможливий без

урахування вже напрацьованого і апробованого вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду.

Важливого значення набуває вивчення, аналіз, узагальнення і творче використання досвіду українських педагогів і культурно-освітніх діячів другої половини XIX століття, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогічної науки.

Педагогічна думка, як відомо, – персоніфікована, – на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями. Саме тому теоретична спадщина визначних культурно-освітніх діячів і педагогів минулого заслуговує на глибоке вивчення і науково-обґрунтовану оцінку, що збагатить теорію і практику сучасної освіти і виховання.

Проблемі національного виховання молоді в Україні в системі чинників усебічного впливу на особистість присвячені праці М.Стельмаховича, Б.Ступарика. Шляхи розв'язання цього питання в Галичині висвітлені у дослідженнях І.Курляк, С.Лаби, Н.Сабат, М.Чепіль.

Однак, при розгляді теорії і практики національного виховання в процесі навчання в українських навчальних закладах Галичини не враховується досвід галицького педагога О.Партицького (1840–1895рр.), наукове надбання якого в українській науці радянського періоду з ідеологічних міркувань замовчувалось. У той же час в 60-х – 90-х роках XIX століття в умовах Австро-Угорщини він був однією з провідних постатей серед тих українських діячів, які справляли вирішальний вплив на зростання національної свідомості поколінь, передусім через формування національної освіти і педагогічної думки як цілісного процесу, вироблення концептуальних засад національної освіти і виховання, опертих на багатовікові народні традиції і практичний досвід предків, на досягнення Європейської світової педагогії.

Мета статті – висвітлити основні теоретичні положення і засади національного виховання і освіти у педагогічній спадщині Омеляна Партицького.

У свідомості сучасників Омелян Партицький увійшов і як видатний педагог, і як знаний громадсько-просвітній діяч, вчений, редактор і видавець, автор цілої низки шкільних підручників (букварів, граматик, читанок, посібників) для учнів народних шкіл, українських вчительських семінарій і гімназій.

Його ім'я нерозривно пов'язане зі здійсненням наймасштабніших національних проєктів, таких як заснування у Львові товариства “Просвіта”, яке відіграло видатну роль у національному вихованні кількох поколінь галичан і справило відчутний вплив на формування національної свідомості наддніпрянських українців, як заснування таких вагомих видань, які також набули значення загальнонаціональних, як часописи “Правда”, “Зоря”, “Газета школьна”.

Теоретичний доробок Омеляна Партицького містить такі проблемні напрями, як засвоєння і застосування в Галичині європейського педагогічного досвіду, релігійного, сімейного, морально-етичного і естетичного виховання підростаючого покоління, вплив оточуючого середовища (живої природи передовсім) на формування гуманістичних рис у характері дитини, значення знання історії власного народу, рідного краю, фольклору, народних звичаїв, обрядів і традицій у національному вихованні юнаків і дівчат тощо.

Теоретична спадщина О.Партицького розпорошена по багатьох джерелах: передусім по часописах, які він редагував і видавав (“Правда”, “Газета школьна”, “Зоря”, “Письмо з “Просвіти”), а також по інших галицьких виданнях (“Слово”, “Галичанин”, “Діло” та ін.), по підручниках, методичних розробках, посібниках (наприклад, “Читаночки для сільських людей”), в його листуванні з видатними діячами української культури (особливо з П.Кулішем) тощо.

Науково-педагогічну діяльність О. Партицького як теоретичну, так і практичну, розглядати поза часописом “Газета Школьна” непродуктивно. Власне часопис був задуманий ним передусім як трибуна для поширення європейського педагогічного досвіду, його власних ідей і концепцій національного виховання і освіти підростаючого покоління, і поглядів на цей предмет його найближчого оточення з числа знаних галицьких педагогів і

публіцистів, таких, наприклад, як О.Барвінський, Г.Врецьона, Є.Згарський, О.Огоновський, А. Вахнянин та ін. Не менш важливим було використання часопису для просвітництва і виховання вчительського загалу (значна частина якого не мала спеціальних фахових знань), а також батьків і опікунів школярів, озброєння одних і других як передовими педагогічними ідеями, так і методикою їх впровадження у виховну і освітню практику.

Теоретичні засади національного виховання і освіти Омеляна Партицького базуються: на критично переосмисленій давнішій європейській педагогічній теорії і практиці (Коменський, Песталоцці, Гумбольдт Ф – В. (1) і на новішій (Фребель (2), Кер, Відеман (3), Магер, Кельнер, Дистервег та ін.); на історичному українському національному досвіді виховання; на основах християнського віровчення, передовсім на християнських моралі й етиці; на знанні про свій край, про свій народ, про його історію, культуру, звичаї і обряди.

У часи О.Партицького актуальним було питання: в якому віці починати навчання дитини? Воно часто диктувалося в педагогічних колах. Сам він був прихильником методи відомого педагога Фребеля, доволі поширеної тоді в Європі, особливо в Швейцарії. За дорученням Партицького Єв. Згарський у статті “Фреблівська метода” (6) розкрив суть даного методу. Ще в першому столітті нової ери римський учений граматики Квінтіліан палко закликав співгромадян розпочинати навчання дітей із трирічного віку. “В третім році життя – говорить він – дитина вже приновляється, т.е. навчається до якої то обычаю; чому ж би вона мала бути ще нездалою для науки? Представно собі тільки цілу громаду тих слів и річей, якими то добри заподани родичі силують ся не пропускати дітям злих навичок, плохих обичаїв. “Не ходи! не бери! не їж! не лізь!, не дотикайся! – то суть день в день повтараючи ся форми остерегаючих наказів, котри голошени нераз в спосіб невідповідний місто добрих skutків, викликають зовсім противни и наводять діти то в нетерпеливу цікавість, то в незломну упертість. Якої бо наберуть они обычаю без науки? Мисль Квінтіліяна ясна і права; в тім лишь біда, що не зав він указати на средства, якими так рано може и повинна вести ся наука”.

Такі “средства” вказав Фребель, в новітніх часах повернувшись до педагогічних постанов Квінтіліана. На думку Фребеля, “живою азбукою” для дітей від трьох років є природа – на її лоні, на свіжому повітрі, серед дерев, трав, квітів, “в так званих діточих огородах” слід виховувати і навчати малолітніх. Що дуже важливо (це засаднича настанова фреблівської методи) – проводити таке навчання як звично по-шкільному, а способом гри, забави.

Неефективність і навіть шкідливість навчання малих дітей в тісних задушливих приміщеннях автор демонструє на промовистому прикладі: “Достаточно пригадати, до яких то нехлюйных домиків зносять н. пр. жиди свои діти по місточках, де хайдери в зашпаленой одежи, немити и нечесани (з виймом шабаса) заставляють нещасну дівчину кричати заєдно довги назви всіляких букв роздаючи щедро буханці и штуханці на всі боки. На вид подібної практики перенудив би ся сам Квінтіліан, хотяй жиди зовсім в духу его мысли запрягають рано діти свои до науки. На жидах можем взяти примір, як пагубно може переведено бути в практиці сама висока мысль, если не годять ся ні місце до єи переведення, ні средства”.

Метода Фребеля, на думку Партицького, зручна і вигідна для селян, особливо на час весняно-літніх польових робіт. “Підготовлене дітей для публічної шкільної науки не можу ліпше відбувати ся як в фреблівській школі. Она в Швейцарії заведена майже в кождім селі, належало бы єї тым більше заводити и по наших селах”.

Визнаючи за Коменським і Песталоцці у національному вихованні і освіті школярів молодших класів примат рідної української мови, О. Партицький концентрує свій хист і вміння в цьому напрямі. Тема материнської мови постійно присутня на шпальтах газети, сам він регулярно виступає з різними матеріалами, передусім з “Репараціями” (рекомендаційними розробками до вивчення предмета) для вчителів. Важливою ознакою народної індивідуальності педагог вважав рідну мову, яка одночасно розглядалась ним як засіб національного виховання. Найважливішими джерелами вивчення мови на думку

Партицького була жива народна мова, твори українських письменників Т.Шевченка, П.Куліша, Марка Вовчка, мова публікацій українських часописів “Зоря”, “Діло” та ін.

Думка про першорядне значення “читанки” для національного виховання школярів, передусім учнів молодших класів була глибоким внутрішнім переконанням самого О. Партицького. Очевидно, ще з часів його навчання у Львівській духовній семінарії, де беруть початок його перші літературні спроби і серйозні наукові студії. Саме цим, на наш погляд, можна пояснити те, що по-суті перша його велика і оригінальна праця у “Просвіті” з педагогії – “Руска читанка для низших клас середніх шкіл” (11) (“Латинська граматика...”, що передувала її появі – літографічне видання).

Основною засадою в роботі над “Рускою читанкою...” для О. Партицького було створення загальнонаціонального (а не регіонального) високоякісного шкільного підручника. Про це промовисто свідчить добір авторів і творів – переважали тут письменники – наддніпрянці з досконало виробленою українською літературною мовою, майстри знані в слов’янському світі. Цим принципом О.Партицький керувався і в подальшій роботі над створенням шкільних підручників.

Суть національного виховання педагог вбачав у вихованні дітей на культурно-історичних надбаннях рідного народу, воно повинно забезпечувати плекання кращих національних та загальнолюдських чеснот і на цій основі формувати гармонійно розвинуту особистість із почуттям національної гідності.

Однією із першорядних базових теоретичних засад Омеляна Партицького є національно-патріотичне виховання юного покоління на історії рідного народу, на знанні про свій край, про свій народ, про його культуру, звичаї і обряди. Основою національного виховання педагог вважав національну культуру, народознавство, а основним засобом – повагу й досконале знання рідної мови, пошанування культури, традицій і звичаїв свого народу. Саме цим, на наш погляд, можна пояснити таку його пильну увагу до цих тем від студентських років і до самого кінця життя. Такі історичні та історико-літературні дослідження, як “Червона Русь в часах перед – історичних” (9), “О початку імени Русь”, “Скандинавщина в давній Русі”, “Велика словянська держава перед двома тисячами літ”, “Темні місця у “Слові о полку Ігоревім”, “Староруський акцент і ритміка “Слова о полку Ігоревім”, “Старовинна історія Галичини” (10) та ін. посідають поважне місце в його науковому доробку.

До більших праць історичної тематики слід також додати такі газетно-журнальні публікації – розвідки, як: “Де була європейська правітчина словян?” (4), “Галичина і Подольє в II віці по Христі” (5), “Хто була мати св.Володимира”, “Перша газета руська в Галичині”, “Руський фестин у Львові (3 травня 1849 р.)”, “Руські стрільці – охотники з 1848”, “Руська шляхта ходачкова”, “Університет руський у Львові від р. 1787 до р. 1810” та ін. (7).

Безпосередньо дотичні до історичної тематики краєзнавчо-етнографічні дослідження вченого, так само підпорядковані вихованню дітей та юнацтва. Значну частину цієї праці він присвятив Галичині, Волині і Поділлю. Ще у 1865 р. він здійснив краєзнавчу подорож по Галичині, збирав етнографічний матеріал про мову, звичаї, повір’я, історію краю. Такі мандрівки продовжує і в подальшому. У 1878 р. у “Газеті школьній” публікує серію нарисів під об’єднуючою назвою “Гори наші”: “Туцули і бойки”, “Руска Чорногора”, “Похід на Говерлю”, “Прута водопад коло Дори”, “Скала над Бубнищем”, “Уріцкай камінь”, “Могила Святослава”, “Села в горах”, “Гора Цикуй на границі угорський” Полонина Довбуша”. А також нариси “Околиці Львова: Печера Страдецька”, “Жерело Парашка”, Могила Остапова”, “Камінь св. Петра”, “Крехівський монастир”, “Копальня кам’яного угля коло Глинського”, “Гора Бриковиця”.

Цікавими є публікації “Образ Поділля після Шеховича”, “Руїни старовинних замків після Шеховича”, а також рукописи “Подорожньо-етнографічні записки” (1887) та етнографічний опис “З життя волинського люду за Бойлем Т.Стецьким” (60–70 pp). Привертають увагу і такі його етнографічні статті, як: “Звідки пішла назва “бойків”, “До розправи о “бойках”, “Про білу землю в Галичині і про кельтицьке походження “бойків”.

Чернетки етнографічних заміток і записів народнопісенного фольклору знаходимо в архіві О.Партицького: “З життя волинського люду” (8), фрагмент студії “Корочун – Крок”, подорожні записки “З хорвацького Загір’я” (“Загреб”, “Поляки”, “Жиди”, “Москалі”), “Одеські лимани”, гаївки циклу “Ой панчику, придибанчику”, “Пісня про Дривина”. Зазначимо, що наприкінці життя у нього налагодились добрі контакти з математично-природничо-лікарською секцією НТШ, яка активно займалася саме краєзнавчими пошуками (12).

Важливою складовою національного виховання Партицький вважав релігійне виховання. Він був переконаний, що молодь може бути добре вихованою лише в релігійному дусі, укріпленні їх віри, совісті.

Вагому роль у справі національного виховання учнів, вважав О.Партицький, має приклад батьків, учителів, які повинні стати для молоді справжнім прикладом моральності, пристойної поведінки, формувати у себе і у дітей релігійно-моральний характер. Вчитель повинен бути для дитини взірцем чистоти і охайності, взірцем побожності, християнських чеснот, відзначатися справедливістю, вчити дітей не лише у школі, але і поза школою, бути прикладом для наслідування.

Провідною рисою у процесі виховання, на думку Партицького, має бути трудове виховання, яке сприяє всебічному розвитку дитини. Корисна робота для дітей завжди знайдеться вдома, правильно роблять ті батьки, які залучають дітей до практичної роботи. Виконуючи трудові обов’язки, долаючи певні труднощі дитина стає рухливішою, бадьорішою, вчиться швидко і точно виконувати доручену справу. Дружна, трудова атмосфера в сім’ї, свідоме ставлення батьків до праці – все це сприяє правильному трудовому вихованню дитини.

Отже, до педагогічних засад, які постійно були у полі зору Омеляна Партицького, слід також віднести:

- морально-етичне виховання школярів;
- уважний підхід до школярів (врахування їхньої фізіології і особливостей психіки);
- особливе значення для українських школярів хорового співу (з урахуванням їхньої природи);
- естетичне виховання через малювання;
- увага до емоційного виховання школярів;
- прищеплення елементарних знань з практичної економії;
- боротьба з ябедництвом, доносництвом, нашіптуваннями;
- виховання вчителів, підвищення їх фахового рівня, поліпшення матеріального стану;
- трудове виховання як головний засіб формування і розвитку особистості.

Усі ці та інші питання відображені в статтях, кореспонденціях, повідомленнях, вміщених передусім, в його читанках, на шпальтах “Газети школьної”, а також в “Зорі”, “Ділі”, “Письмі з “Просвіти”, в інших виданнях.

Як пересвідчуємось, теоретичні засади національного виховання і освіти О.Партицького базуються на християнській моралі й етиці, на історичному європейському досвіді, на найновіших досягненнях тогочасної педагогічної науки, на історичному українському досвіді виховання, на історії України, на знанні про свій край, про свій народ, про його культуру, звичаї і обряди. Кінцевим результатом виховання особистості Партицький бачив національно свідомого громадянина України зі сформованими ідейними переконаннями, здатного завоювати і відстояти свою державу.

Вивчення праць О.Партицького дозволяє стверджувати, що провідними принципами національного виховання визначались:

1. Виховання повинно вирости з потреб народу, відзначатись національною спрямованістю, важливою ознакою індивідуальності педагог вважав рідну мову;
2. Природовідповідність, яка полягає у врахуванні вікових та індивідуальних особливостей дітей;

3. Гуманізація, що полягає у створенні всесторонньо-гармонійного розвитку особистості.

Аналізуючи теоретичну і практичну педагогічну діяльність Омеляна Партицького, відзначаючи серед рис його характеру розумний прагматизм, цілеспрямованість, наполегливість, працелюбство (аж до нестями), доходимо висновку, що і його педагогічні й філологічні праці, історичні, літературознавчі, краєзнавчі дослідження були підпорядковані одному – національному вихованню підростаючого покоління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брокгауз Ф.А., Нефрон И.А. Энциклопедический словарь. – СПб., 1893. – Т. 9. – С. 893–894.
2. Брокгауз Ф.А., Нефрон И.А. Энциклопедический словарь. – СПб., 1902. – Т. 36. – С. 689–691.
3. Брокгауз Ф.А., Нефрон И.А. Энциклопедический словарь. – СПб., 1892. – Т. 6. – С. 232–233.
4. Діло. – Львів, 1891. – Ч. 127. – 140.
5. Діло. – Львів, 1891. – Ч. 260. – 273.
6. Згарській Єв. Фреблівська метода // Газета школьна. – Львів, 1876. – Ч. 10. – С. 77–79.
7. Ковалюк Р. Краєзнавчі мотиви в науково-організаційній діяльності Омеляна Партицького // Історичне краєзнавство і національне виховання. Матеріали наук.-практ. конф. – Львів, 27 травня 1994. – Львів: Ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 1994. – С. 32–33.
8. ЛНБ ім.В.Стефаніка. – Відд. рук. – Ф.154, од.зб. 3, папка 1. Арк. 1.
9. Партицький О. Червона Русь в часах передісторичних // Галичанин. – Львів, 1863.
10. Партицький О. Старинна історія Галичини. – Львів: Друк. НТШ, 1894. – Т.1. Від VII віку перед Христом до року 110 по Христі. – 372 с.
11. Руска читанка для низших клас середних шкіл. (У 2ч): Ч.2 /Уложив О.Партицький. – Львів: Накл. т-ва “Просвіта”, 1871. – VII. – 1, 572, 135 с.
12. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 309, сп. 1. – Зб. 39. – С. 2.

УДК 37 (09)

Філімонова Т.В.

ГЕНДРИХІВСЬКА АНТОНІНА ІВАНІВНА: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПЕРСОНАЛІЯ

Перебуваючи у пошуках шляхів демократизації, гуманізації та індивідуалізації навчально-виховного процесу, гармонійного взаємозв'язку між учнями і вчителями, самоактуалізації як найвищого рівня розвитку особистості, сучасна педагогічна наука звертається до історії освіти, до історії практики вітчизняної школи.

Для істориків педагогіки цікавим, напрочуд плідним, наповненим пошуками, експериментами, новаторством є період другої половини XIX – початку XX століття. Саме в цей період відбувається становлення національної системи освіти та виховання, українізація педагогічної науки, розвиток суспільних наук, публіцистики, мистецтва, поява яскравого сузір'я талановитих педагогів, учених, громадських діячів, літераторів, мовознавців тощо.

З'ясування тенденцій і напрямів розвитку української освіти може відбуватися крізь призму діяльності педагогів, науковців, які жили і працювали в той історичний період. Софія Русова, Борис Грінченко, Спиридон Черкасенко, Ольга Дорошенко, Валентина Дюшен, Ігор Сікорський та інші – це ті історико-педагогічні постаті, внесок яких у розвиток української школи є вагомим і багатозначним для сучасної освіти.

Помітне місце серед них посідає і Гендрихівська Антоніна Іванівна, яка стояла у витоків становлення суспільного дошкільного виховання.

Антоніна Іванівна народилася в 1885 році в Старобільському повіті Харківської губернії, в сім'ї поліцейського урядника і земської акушерки. Майбутня вчителька навчалась у 2-й Харківській жіночій гімназії, яку закінчила із золотою медаллю і отримала право викладати російську мову і історію (1901). Під час навчання молода гімназистка захопилась